

PETER MOSNÝ

 <https://orcid.org/0000-0001-6548-7575>

Profesor emeritus

Prvé kontúry Ľudovodemokratického zriadenia v povojnovom Československu

Vypuknutie a priebeh druhej svetovej vojny zásadným spôsobom modifikovali politické postoje širokého českého i slovenského politického spektra tak v relácii zahraničného i domáceho hnutia odporu. Rozhodujúcou otázkou boli predstavy o povojnovom štátoprávnom usporiadaní na československom území spolu s podobou vnútorného režimu. Teda, či dôjde k presadeniu koncepcie dôslednej obnovy predmníchovskej československej štátnosti. Druhou možnosťou sa javila jej do značnej miery pozmenená podoba dotýkajúca sa predovšetkým sféry hospodárskej, ekonomickej a sociálnej. Nemenej dôležitou bolo riešenie problémov národno — štátnych.

Všetky tieto okolnosti zamestnávali postupne konštituujúce sa odbojové centrály tak mimo českého a slovenského územia ako aj v jeho rámci. Konštantné východiskové pozície udávali zahraničné odbojové centrály tak v Londýne reprezentované benešovskou štátoprávnou reprezentáciou, v podobe Dočasného štátneho zriadenia československého, usilujúcej sa o dôsledné zachovanie predmníchovských pomerov v povojnovom období. Na strane druhej gottwaldovskou politickou reprezentáciou hlásajúcou komunistické predstavy o zásadných zmenách na našom území ako výsledku socialistickej revolúcie.

Rozhodujúcou aktivizačnou silou pre modifikáciu v podstate nezmieriteľných predstáv oboch uvádzaných odbojových centier v zahraničí sa stal domáci odboj. Ani nie tak v Protektoráte Čiech a Moravy. Nezastupiteľné miesto v tomto smere zohral odboj na území Slovenska zapadajúci do rámca existencie prvej Slovenskej republiky.

Odbojové zoskupenia na západ od rieky Moravy patrili tak do občianskeho ako aj do komunistického odboja. Nekomunistické hnutie odporu predstavovalo značne širokú škálu názorov a stanovísk na zásadné otázky budúceho povojnového štátneho usporiadania. Na spoločnej jednotiacej platforme dominovala obnova národnej slobody a štátnej suverenity. Prejavujúci sa radikálny nacionalizmus vyúsťoval do požiadaviek transferu všetkých Nemcov z územia povojnového Československa ako formy odvety za krivdy spáchané na českom národe okupáciou.

Na rozdiel od občianskeho odboja, kde z prioritného národného záujmu sa odvíjali sociálnoreformné a ďalšie otázky, vedúcou ideou v roku 1939 formulácie sa komunistického odboja bola orientácia na sociálnu revolúciu¹. Po vypuknutí druhej svetovej vojny, na základe pokynov Zahraničného byra KSC v Moskve, dochádza ku zmene orientácie komunistického odboja na západ od rieky Moravy v upriamení na socialistickú revolúciu. Východiskovým stanoviskom sa stalo dogmatické hodnotenie obojstranne imperialistického charakteru vojny. Preto komunistický odboj od jesene 1939 zaujal krajne nepriateľské stanovisko voči osobe E. Beneša a jeho domácim stúpencom označujúc ich za agentov západného imperializmu.

Prepadnutie Sovietskeho zväzu nacistickým Nemeckom v júni 1941 prispelo k zásadným zmenám v celkovej situácii českého domáceho odboja. Komunistický odboj začal zdôrazňovať prioritu národnooslobodzovacieho zápasu vedeného na platforme širokého protifašistického frontu. V predchádzajúcej etape favorizované revolučné ciele boli modifikované a zoslabené, aj keď komunistický odboj sa ich nikdy nevzdal. Z čisto taktických dôvodov dochádza, na základe pokynov benešovského londýnskeho odboja, k zaujatiu prijateľnejšieho postoja domáceho občianskeho nekomunistického odboja k možnému zjednoteniu s odbojom komunistickým².

Ostáva tak faktom i historickou pravdou, že napriek nemalému úsiliu a nemnohým ľudským obetiam domáce české občianske i komunistické hnutie odporu nedokázali ani v predposlednom roku vojny, v roku 1944, zorganizovať širšie masové vystúpenie obyvateľstva proti nemeckej okupácii a jej domácim prisluhovačom.

Neporovnateľne odlišná bola situácia na Slovensku po vzniku samostatnej slovenskej štátnosti 14. marca 1939. Charakter i intenzita hnutia odporu na Slovensku vychádzali z okolností vzniku slovenskej štátnosti, z medzinárodného postavenia prvej Slovenskej republiky i z rozdielného postavenia slovenského a českého národa. Pokiaľ v českom odboji jeden z významných motivačných prvkov tvoril protinemecký nacionalizmus, v odboji na Slovensku sa s týmto

¹ Až do jesene 1939 táto nebola priamo spájaná s proletárskou revolúciou, vychádzala z ducha protifašistického programu VII. Kongresu Komunistickej internacionály.

² Stroskotal však pokus o vytvorenie spoločného orgánu občianskeho a komunistického odboja pod názvom Ústredný národne revolučný výbor.

prvkom nestretávame. Kým český národ prijal nemeckú okupáciu ako národnú tragédiu, vznik v histórii prvej samostatnej slovenskej štátnosti bol v masách slovenského národa prijímaný pozitívne. Navyiac, po všetkých stránkach neporovnateľne priaznivejšiu situáciu vytvárala existencia prvej Slovenskej republiky pre vlastný slovenský národ, ako Protektorát Čechy a Morava pre národ český³.

Prameňom nespokojnosti na Slovensku sa v začiatkoch stali predovšetkým rozpory v politických kruhoch. Časť významných slovenských politikov centristických strán bola po 14. marci 1949 vyradená z politického života v nepresťahujúcej vzájomnej historickej náboženskej kontraindignácii „evanjelici verzus katolíci“. Tentokrát, v porovnaní s predmníchovským obdobím, v prospech politikov katolíckeho vierovyznania. Nedotknuté hospodárske pozície a sila od vládnej moci odstavených politikov však vykazovali značný stupeň nezávislosti od vládnuceho režimu. Stali sa tak ekonomickým základom občianskeho, nekomunistického hnutia odporu. Silné jednoznačne protikomunistické zameralie oficiálnej slovenskej autonomistickej politiky, ďalej prehlbované po vzniku samostatného slovenského štátu, vyvolalo formovanie sa tiež komunistického hnutia odporu voči prvej Slovenskej republike.

V rovine občianskeho hnutia odporu až do letných mesiacoch roku 1939 nemožno hovoriť o jeho organizovanosti. Postupne však došlo k vykryštalizovaniu dvoch programových línií v závislosti od predstáv riešenia budúceho vnútorného štátoprávneho usporiadania na Slovensku. Spoločným menovateľom bolo odstránenie domáceho autoritárskeho režimu. Líšili sa v názoroch na povahu štátoprávneho začleneného územia Slovenska. Na strane jednej bol záujem o povojnové zachovanie samostatného Slovenska, druhá línia videla budúcnosť v obnovení česko-slovenskej štátnosti bez akceptácie prežitých čechoslovakistických ideí⁴.

Okrem opozície zostávajúcej mimo ideovej a straníckej orientácie vládneho režimu prvej Slovenskej republiky existovala aj opozícia v radoch prominentov Hlinkovej slovenskej ľudovej strany. K jej významným predstaviteľom patrili okrem M. Sokola predovšetkým K. Sidor. Skupina okolo K. Sidora politicky vychádzala z odmietania pronemeckej pronacistickej orientácie slovenského štátu spolu so zachovaním jeho štátnej samostatnosti⁵.

---

³ Na Slovensku bolo postavenie Slovenska a slovenského národa, vychádzajúce z teórie čechoslovakizmu, v predmníchovskom Československu sa nestratilo zo stále živej pamäti slovenského obyvateľstva. Navyše aj okolnosti vzniku a trvania autonómneho zriadenia v roku 1938—1939.

⁴ Na Slovensku sa ako najaktívnejší slovenský politik začal prejavovať J. Lichner združujúci okolo seba hlavne príslušníkov bývalej agrárnej strany nespokojných s režimom prvej Slovenskej republiky, zároveň však stojaci na platforme československej štátnosti.

⁵ Sidorovi prívrženci uznávali tiež autoritu E. Beneša, nemohli mu však odpustiť ním zastávané stanovisko odmietania samobytnej existencie i postavenia slovenského národa v predchádzajúcom predvojnovom spoločnom štátoprávnom usporiadaní.

V závere roku 1939 dochádza k prvému pokusu o vytvorenie jednotnej organizačnej platformy občianskeho hnutia odporu na Slovensku. Jablkom sváru a nezmieriteľnej odlišnosti sa stali názory na budúce povojnové štátoprávne usporiadanie Slovenska. Pokiaľ J. Lichner zaujal neústupčivé stanovisko obnovenia spoločnej československej štátnosti v predmníchovských intenciách zásadne tak odmietajúc slovenskú samostatnosť v akejkoľvek podobe. Na strane druhej K. Sidor vychádzal z ustanovení Žilinskej dohody z októbra 1938 jednoznačne tak prezentujúc zachovanie a udržanie štátnej samostatnosti územia Slovenska. Pričom predstavy skupiny K. Sidora obsahovali vo svojom návrhu značný stupeň prípadnej štátoprávnej variability v záujme dosiahnutia dohody o spoločnom postupe⁶. Napriek daným skutočnostiam nedošlo k dohode a rozhovory stroskotali ako aj odbojová činnosť oboch ich účastníkov⁷.

Sledujúc skutočností formovania sa ďalších skupín spadajúcich do občianskeho hnutia odporu ich činnosť až do roku 1941 výraznejšie neprispela k modelovaniu predstáv o budúcom štátoprávnom usporiadaní. Pováčšine boli však čechoslovakisticky orientovaní⁸. Zostáva však faktom, že až do roku 1941 domáce slovenské občianske hnutie odporu bolo len doplnkom zahraničného odboja koncentrovaného v benešovskom londýnskom zoskupení. Napriek tomu do značnej miery aktivizujúcim medzníkom pre všetky na území Slovenska pôsobiace skupiny občianskeho odboja sa stali výsledky nemecko-slovenských rokovaní v Salzburgu v júli 1941, po ktorých dochádza zo strany slovenského vládnuceho režimu k zaujatiu tvrdšieho postoja proti hnutiu odporu doma.

Okrem občianskeho, nekomunistického, hnutia odporu začal na Slovensku po vyhlásení štátnej samostatnosti pôsobiť aj odboj komunistický. Na začiatku jeho politická platforma okrem protifašistického zamerania obsahovala protibenešovské výpady, odmietajúc tak akékoľvek uznanie československých emigračných činiteľov pôsobiacich na Západe⁹. Navyiac tento dokument Komunistickej strany Slovenska (ďalej len KSS) vyjadroval predstavu, že k prípadnému zjednoteniu hnutia odporu na Slovensku malo dôjsť na základoch komunistického programu, dokonca pod vedením komunistov.

---

⁶ Predstavy skupiny K. Sidora mali tri varianty. Na prvom mieste požadovali udržanie štátnej samostatnosti Slovenska. V prípade nemožnosti realizácie tohto projektu sa prikláňali k trilateralnému štátoprávnemu spojeniu územia Čiech, Slovenska a Poľska. Ich poslednou treťou alternatívou bola spoločná česko-slovenská štátnosť výhradne v podobe pomníchovskej republiky.

⁷ J. Lichner v lete 1940 odišiel do emigrácie, K. Sidor napriek antinacistickým postojom voči režimu prvej Slovenskej republiky sa stal jej štátnym reprezentantom na poste veľvyslanca vo Vatikáne.

⁸ V konkrétnostiach ich činnosť sa zameriavala na získavanie spravodajských informácií, na pomoc prenasledovaným antifasistom a podobne.

⁹ Stalo sa tak 14. marca 1939 vo vyhlásení slovenských komunistov v dokumente Ohlas k slovenskému národu.

Tieto predstavy samozrejme nemohli byť prijateľné pre občiansky odboj. Navyše dokonca v Programe KSS vydanom k 1. máju 1941 sa vytýčila línia zápasu za ustanovenie Slovenskej sovietskej republiky s možnosťou jej štátneho pripojenia k Sovietskemu zväzu. Príznačným pre danú dobu dokument kompilačne vychádza zo stanovísk Kominterny ako vrcholnej organizácie medzinárodného komunistického hnutia riadenej Komunistickou stranou Sovietskeho zväzu, terminologicky opierajúc sa o marxisticko-leninskú ideológiu. A to nie len programovo, ale aj používaním hrubo expresívnych útočných výrazových prostriedkov typu „kapitalistický svet sa zvija v krčoch... kapitalistická štruktúra spoločnosti je neznesiteľným putom... zvrhnutie kapitalistického jarma... krvavý teror... vštepovanie barbarskej rasovej a národnostnej nenávisti... besná nenávisť...“ a podobne¹⁰.

V komplexnejšej rovine však predstavuje budúcu formu štátneho zriadenia v celkovo ôsmich vytýčených bodoch. V nich postupne prezentuje Slovensko z pohľadu predstáv o jeho režime v povojnovom usporiadaní. Pričom rozhodujúce sú prvé dva z nich¹¹. Išlo teda jednoznačne o program spájaný s existenciou Sovietskeho zväzu ako dokonalého vzoru spolu s viditeľnými náznakmi pripojenosti takéhoto štátneho režimu na povojnovom Slovensku do štátneho zväzku Zväzu sovietskych socialistických republík. Nič na tom nemenil obsah zostávajúcich šiestich bodov Programu slovenských komunistov dotýkajúcich sa volebného práva, existencie prevládajúcej socialistickej hospodárskej sústavy v štáte, zaručenia osobného (teda nie súkromného — pozn. P. M.) vlastníctva, sľubované sociálne výhody spolu s právom na bezplatné vzdelanie, zabezpečenie slobody svedomia i spolunažívanie s českým národom na základe ľudového hlasovania. V skutočnosti išlo len ideologické zavádzanie v podobe demagogických sľubov.

Neprekvapuje preto, že až do vypuknutia nemecko-sovietskej vojny možné zblíženie sa občianskeho a komunistického hnutia odporu boli bezpredmetné. A z pohľadu vtedajších postojov prevažnej väčšiny slovenského obyvateľstva aj neúčelné. Prvá Slovenská republika sa v ich očiach prezentovala v atribútoch štátnej samostatnosti, nezávislosti a národnej ekonomickej prosperity. Teda v tých všetkých ohľadoch, ktoré boli Slovákom v minulom národno-štátnom vývoji upierané. Ktoré z hľadiska možnej sovietskej socializácie religiózne založené obyvateľstvo Slovenska rozhodne odmietalo.

¹⁰ Pozri bližšie úvodné ustanovenia dokumentu.

¹¹ „Slovensko bude sovietskym socialistickým štátom pracujúceho ľudu, jeho vláda bude vládou robotníkov, roľníkov a pracujúcej inteligencie ako diktatúry proletariátu, to je vláda prevažnej väčšiny ľudu nad hŕstkou kapitalistov a veľkostatkárov, teda najširšia demokracia v duchu stalinskej ústavy“. „Politickým základom Slovenskej sovietskej socialistickej republiky budú soviety (rady) poslancov pracujúceho ľudu zvolených na základe všeobecného, priameho, rovného a tajného volebného práva.“ *Dejiny Slovenského národného povstania 1944. Dokumenty*. Zv. 3. Bratislava 1984, s. 87.

Prelomom v ďalšom vývoji hnutia odporu na Slovensku bolo vojenské prepadnutie Sovietskeho zväzu nacistickým Nemeckom v júni 1941. Jeho dôsledkom, koncom roku 1941, sa aktuálne stala otázka vytvorenia centrálného orgánu hnutia odporu zložen z občianskych i z komunistických predstaviteľov. K zásadnému posuvu však nedošlo¹². Neprijateľné a vo svojej podstate kontroverzné postoje a stanoviská slovenských komunistov nielenže odrádzali od spolupráce občianske hnutie odporu. Ale v konečných dôsledkoch znamenali pre ich predstaviteľov cestu povojnového politického konca.

Ku kvalitatívne významnej aktivizácii občianskeho hnutia odporu na Slovensku dochádza v roku 1943 v súvislosti s činnosťou skupiny Flóra i bývalého ministra predmníchovskej Československej republiky V. Šrobára.

Skupina Flóra sa neprofilovala stranicky, okolo nej sa zoskupovali osoby hlásiace sa k predmníchovskej štátnosti predovšetkým zo sociálnodemokratickej a agrárnej strany. Svoje predstavy o povojnovom usporiadaní, vyjadrené v prijatom dokumente pod názvom Memorandum z februára 1943, vychádzali z bezvýhradnej podpory programu benešovskej štátnej reprezentácie sídliacej v Londýne založeného na dôslednej povojnovej obnove predmníchovských pomerov na našom území.

S tým súviselo stanovisko skupiny Flóra, z nedostatočne kritického zhodnotenia národnostných pomerov u nás v rokoch 1918—1938, o jednotnom československom národe, aj keď nie všetci členovia skupiny Flóra boli stúpenkami čechoslovakizmu. Napriek tomu sa všetci členovia skupiny Flóra vyjadrili v dokumente za nedeliteľný povojnový československý štát odmietajúc súčasne jeho zmenu, ktorá nastala po 6. októbri 1938¹³.

Positívne stanovisko E. Beneša k obsahu Memoranda podnietilo v skupine Flóra myšlienku použiť Memorandum ako základ pre zjednotenie celého hnutia odporu na Slovensku. Programové stanoviská vyjadrené v Memorande skupiny Flóra sa však nemohli stať akýmsi prazákladom pre postupné vytváranie kompromisných súvzťažných siločiar vo vzťahu k základným programovým víziám oboch zásadných jestvujúcich hnutí odporu na Slovensku — občianskeho a komunistického. Orientácia na čechoslovakizmus a bezvýhradná podpora E. Beneša v tomto období však predstavovali príliš jedno dimenziálnu bázu, ktorá

---

¹² Následne v marci 1942 sa síce o opakovaných snahách podarilo konštituovať trojčlenný spoločný orgán pod názvom Ústredný národnorevolučný výbor, ktorý ale vôbec nereprezentoval politické spektrum jednotlivých skupín odporu na Slovensku. Preto bola jeho existencia čisto formálna a do ďalšieho vývoja nezasiahol.

¹³ V Memorande konkrétne vyjadrené slovami: „slovenský ľud svoj kultúrny a hospodársky rozvoj má zaistený iba v nedeliteľnej Československej republike, stvorenej 28. októbra 1918 a uzákonenej dňa 6. novembra 1918 pod číslom 11. Zb. z. a n. Rozhodne a dôrazne zavrhneme činnosť tých slovenských činiteľov, ktorí Slovensko by síce radi videli v rámci Československej republiky, avšak na podklade nanúteného žilinského rozhodnutia zo dňa 6. októbra 1938“. V. Prečan: *Slovenské národné povstanie, Dokumenty*. Bratislava 1965, s. 44.

vyučovala možnosť pripustenia kompromisu nevyhnutného pri zjednocovacom procese. Svedčia skôr o nedostatočnom pochopení slovenských pomerov a názorového spektra vyskytujúceho sa v jednotlivých prúdoch a skupinách odporu zvlášť. Preto tento zamýšľaný pokus nemohol skončiť inak ako neúspechom. Navyše aj vzhľadom na meniace sa podmienky vo vývoji druhej svetovej vojny majúce svoj výraz v modifikovaní postojov československej zahraničnej reprezentácie z konca roku 1943.

Vývoj na Slovensku v roku 1943 naďalej jednoznačne smeroval k vytvoreniu centrálneho orgánu hnutia odporu. Tak ako dovtedy i stále otázkou len zostávalo nájdenie spoločnej vyhovujúcej platformy. Nepomohla tomu ani aktivizácia dr. V. Šrobára na konci leta 1943 vydaním dokumentu pod názvom Memorandum piatich bývalých ministrov (Šrobár, Zaľko, Karvaš, Botto, Houdek)¹⁴. Programová platforma dokumentu totižto vychádzala z platformy dôsledného povojnového obnovenia predmníchovských štátoprávných, ekonomických i národnostných pomerov. Teda príprava prevratu na spôsob konštituovania sa československého štátu v roku 1918. Navrhovaný postup vo svojich podrobnostiach nevyhovoval ani benešovskej štátnej reprezentácii v Londýne. Navyše mnohé z bodov tohto dokumentu vykazovali znaky protisovietskeho i protikomunistického zamerania. A to v dobe rastúceho rozhodujúceho vplyvu Sovietskeho zväzu v zoskupení štátov protihitlerovskej trojkoalície¹⁵.

Nebolo preto náhodné, skôr zákonité, že predstavy V. Šrobára boli odsúdené na neúspech. Ich najzávažnejším nedostatkom bola proklamovaná politická naivita vedúceho predstaviteľa tejto skupiny s príznačne neústupčivou a známou jeho čechoslovakistickou servilnosťou. Preto V. Šrobár sa až do vypuknu-

¹⁴ *Dejiny Slovenského národného povstania 1944. Dokumenty. Zv. 3...*, s. 211—213. Dokument pozostával spolu z piatich častí (*Politická situácia a rozvrstvenie národa, Naše žiadosti, Plán o zriadení poriadku na Slovensku, Špeciálne úlohy, Návrat k ústavnému režimu*). V jeho štvrtej časti *Špeciálne úlohy* sa v niektorých jeho bodoch nachádzajú niektoré predstavy odklonu od čechoslovakistického uplatňovania budúceho československého štátneho života v porovnaní z predmníchovskými pomermi. V konkrétnostiach jeho bodov: „1. Slovenský jazyk bude štátnym jazykom na území Československa. 5. Zaplňovanie miest vo verejnej správe na Slovensku bude zverené príslušnému úradu na Slovensku“. *Ibidem*, s. 212.

¹⁵ Východiskom štátneho prevratu malo byť zosadenie najvyšších štátnych orgánov prvej Slovenskej republiky. Slovenskú vládu mal zosadiť slovenský snem, namiesto ktorého sa mal ustanoviť Revolučný národný výbor s úlohou vymenovať Revolučné národné zhromaždenie ako orgánu majúceho zákonodarné právomoci. Všetky novovzniknuté orgány na Slovensku po zabezpečení riadneho chodu štátneho a občianskeho života na Slovensku sa mali následne zdať svojich dočasných funkcií do rúk ústavného reprezentanta československej štátnej moci, teda prezidenta E. Beneša. V odpovedi E. Beneša na spôsob prevratu uvádzaného v Memorande skupiny okolo V. Šrobára najviac odmietané stanovisko súviselo s konaním, ktoré malo pripomínať pokračovanie slovenskej samostatnosti prostredníctvom východiskového prevratového konania v inštitúcii slovenského snemu i ustanovenie novej slovenskej vlády i nového slovenského zákonodarného orgánu.

tia celonárodného povstania v roku 1944 dostal mimo hlavného prúdu silnejšieho odbojového pohybu.

Dovtedajšie skutočnosti však v priebehu roka 1943 nič nemenili na fakte silnejších snáh aj zo strany iných odbojových predstaviteľov smerujúcich k potrebnosti vytvorenia centrálného orgánu hnutia odporu. Naďalej sa hľadal kompromis medzi komunistickým do značnej miery extrémistickým stanoviskom povojnovej socialistickej soviétizácie Slovenska verzus vývojom svetového vojenského konfliktu prekonané koncepcie občianskych skupín odporu o dôslednej obnove predmníchovských pomerov so všetkými z toho vyplývajúcimi atribútmi. Na zmenu dovtedy vyostrene nezmieriteľných stanovísk rozhodujúci vplyv mali tri zásadné, nezameniteľné skutočnosti. V prvom rade priaznivé podmienky nastali po konštituovaní sa nového centrálného orgánu slovenských komunistov (V. *Ustredný výbor KSS*) v závere leta 1943, ktorého programová platforma opustila dovtedy zastávané uvádzané stanoviská. V zaužívanom systéme vedenia celosvetového komunistického hnutia, prísne centrálné riadeného z Moskvy, sa aj pre slovenských komunistov stala záväznou politická smernica Komunistickej internacionály v Moskve z januára 1943, ktorá bola pod patronátom sovietskych bolševikov. Okrem iného sa v nej konštatovalo, že „treba národnooslobodzovacie hnutie českého a slovenského národa orientovať na všestranné stupňovanie boja proti nemeckým okupantom s perspektívou národného povstania v dohľadnom čase, v súvislosti s vývojom udalostí na frontoch...“. Majú sa tiež „zomknúť všetky tie živly a skupiny, bez ohľadu na stranícku príslušnosť a sociálny pôvod, ktoré sú ochotné aktívne bojovať proti okupantom... komunisti sa nesmú nechať strhnúť k nijakým malicherným dobovým škriepkam emigrácie a musia všade ...zastupovať a hájiť záujem celého národnooslobodzovacieho boja. Beneša podporujeme proti útokom reakčných klík...“¹⁶.

Základnou podstatou jej obsahu aj pre slovenských komunistov bolo zanechanie prioritného sledovania mocensko-politických cieľov v hnutí odporu. Rozhodujúcou úlohou sa mala stať orientácia na širokú spoluprácu v boji proti nacistickému Nemecku a jeho domácim spojencom bez určovania predbežných podmienok¹⁷.

Z medzinárodného aspektu prebiehajúceho druhosvetového konfliktu druhou významnou skutočnosťou sa stali výsledky konferencie štátov protihitle-

¹⁶ Pozri bližšie: *Smernice prezídia Exekutívy Komunistickej internacionály O politickej línii a najbližších úlohách Komunistickej strany Československa*. In: V. Plevza: *Dejiny Slovenského národného povstania*. 3. Zväzok. Bratislava 1984, s. 141—145.

¹⁷ Na tomto základe prebiehali od jesenných mesiacoch 1943 rokovania medzi vedúcimi predstaviteľmi slovenských komunistov (K. Šmidke, G. Husák, L. Novomeský) s predstaviteľmi opozičných odbojových síl zoskupených z bývalých príslušníkov slovenskej agrárnej strany (J. Ursíny, J. Lettrich, M. Josko) neskoršie združených do tzv. občianskeho bloku. Rokovania vyústili do podpísania Vianočnej dohody v decembri 1943 signatármi zúčastnených oboch rojújúcich strán.

rovskej koalície v Teheráne na prelome novembra — decembra 1943¹⁸. Na nej sa po prvý krát riešili otázky povojnového veľmocensko-politického vplyvu aj v stredoeurópskom priestore. Z pohľadu výsledkov teheránskej konferencie vyznieval reálny fakt oslobodzovacej protifašistickej misie vojsk Sovietskeho zväzu v pomere k územiau prvej Slovenskej republiky, ako aj k územiau Protektorátu Čechy a Morava. Tým nepochybne vzrástol význam zahraničného gottwaldovského komunistického hnutia odporu v Moskve, ktoré z pôvodného čisto politického orgánu začalo nadobúdať aj štátoprávny význam spolu so synergickým efektom vo vzťahu k rokovaniam slovenských komunistov s občianskym blokom o podobe povojnového usporiadania Československa¹⁹.

Z celočeskoslovenského pohľadu treťou nemenej dôležitou skutočnosťou bolo uzavretie československo-sovietskej zmluvy z polovice decembra 1943 a to na návrh trojkoalíciou štátov protihitlerovského zoskupenia štátoprávne uznaného zahraničného československého londýnskeho hnutia odporu na čele s prezidentom E. Benešom²⁰.

¹⁸ Teheránska konferencia bola prvým stretnutím vedúcich predstaviteľov tzv. Veľkej trojky: Spojené štáty americké v zastúpení F.D. Roosevelta, Veľká Británia v zastúpení W. Churchilla, Zväz sovietskych socialistických republík v zastúpení J.V. Stalina. Dotýkala sa predovšetkým stratégie spojencov na európskych bojiskách najmä v súvislosti s otvorením západného frontu. Bol tiež prijatý princíp, podporovaný Stalinom a Rooseveltom, že rozhodujúce slovo na povojnový politický vývoj v krajinách oslobodených spod nemeckej okupácie bude mať tá mocnosť, ktorej vojská vstúpili do tejto oblasti. Fakticky sa tak rozhodlo o povojnovom osude štátov strednej a východnej Európy.

¹⁹ Nezvratne sa to neskôr potvrdilo tým, že sa rozhodujúce rokovania o prvom československom povojnovom vládnom programe konali v marci 1945 v Moskve.

²⁰ Ustanovenia československo-sovietskej Zmluvy o priateľstve, vzájomnej pomoci a povojnovej spolupráci z 12. decembra 1943 v úvodnej svojej časti zvyrazňovali skutočnosť, že je pokračovaním zmluvy z roku 1935 i zmluvy z roku 1941. Zmluva obsahovala 6 základných článkov:

- Závazok vzájomnej vojenskej a inej pomoci a podpory vo vojne proti Nemecku a jeho spojencom
- Závazok nevstúpiť do rokovaní s vládou Nemecka /alebo inou nemeckou vládou, ktorá sa nevzdá vojenských zámerov/ a bez vzájomnej dohody neuzatvárať prímerie alebo mier s Nemeckom ani s jeho spojencami
- Závazok vzájomnej vojenskej a inej pomoci a podpory v prípade vojny s Nemeckom alebo jeho spojencom po skončení druhej svetovej vojny
- Dohoda na tesnej a priateľskej spolupráci po vojne, založená na zásadách nezasahovania do vnútorných záležitostí druhého štátu. Tiež vzájomné rešpektovanie zvrchovanosti spolu s vyvíjaním čo možno najširších hospodárskych stykov a vzájomného poskytovania hospodárskej pomoci
- Závazok neutvárania spojenectva alebo neúčasti na koalícii namierenej voči druhej zmluvnej strane
- Platnosť zmluvy na 20 rokov od jej podpísania s možnosťou jej predĺženia na ďalších 5 rokov, ak jedna zo zmluvných strán nevyovie zmluvu 12 mesiacov pred uplynutím lehoty

Osobitosť podpísania zmluvy z 12.12.1943 spočívala v tom, že obdobnú medzinárodnú bilaterálnu dohodu československá štátna reprezentácia s iným štátom tzv. Veľkej trojky nepodpisala.

Podpísaním zmluvy z československej strany predovšetkým nešlo o ideologické zblížovanie sa názorových stanovísk vo vzťahu k podobe povojnového československého režimu. Rozhodujúcim zmluvným stimulátorom bolo upraviť povojnové vzájomné vzťahy medzi oboma vzájomne susediacimi štátmi tak, aby sa zabránilo zasahovaniu Sovietskeho zväzu do československých vnútorných pomerov. Zo strany E. Beneša išlo nesporne o taktický variant plánov jeho politickej západoeurópsky orientovanej platformy. V konečnom dôsledku zmluva v historickom vývoji mala poskytovať medzinárodnoprávne vhodný rámec pre realizáciu ustanovení jaltských dohôd uzavretých štátmi tvoriacich hlavnú os protihitlerovskej koalície. Spolu tiež prostriedkom preventívneho zahňania obáv a strachu pred možnou analógiou udalostí na konferencii v Mníchove z konca septembra 1938 vo vzťahu k Československu.

Všetky tieto tri rozhodujúce fakty nielenže urýchlili rokovania na Slovensku, ale prispeli k ich záverečnému zdarnému dojednaniu v podobe konštituovania sa celoslovenského orgánu domácej rezistencie — Slovenskej národnej rady — podpísaním Vianočnej dohody signatármi oboch pôvodne protichodných ideových zložiek hnutia odporu²¹. Nič na tom nezmenil ani fakt, že do vzniknutého centrálného hnutia odporu sa v danom rozhodujúcom čase nedostali príslušníci skupiny Flóra, skupina V. Šrobára a ani nie všetci príslušníci bývalej slovenskej agrárnej strany²².

Všeobšiahlejšie kontúry ustanovení Vianočnej dohody riešili v prvom rade otázky definitívneho pádu režimu prvej Slovenskej republiky spôsobom príprav na celonárodné ozbrojené vystúpenie. V tejto otázke bola bezproblémová zhoda v širokom spektre hnutia odporu na Slovensku už od prvých prejavov domácej rezistencie. Samotný spôsob dojednania sa na zorganizovaní celonárodného ozbrojeného vystúpenia však v mnohých smeroch prejudikoval budúce širšie dimenzie než len samotný pád bratislavského režimu. Jednoznačne, bez akéhokoľvek vylúčenia, to bolo vyjadrené v záverečnom štvrtom odseku prvej časti Vianočnej dohody²³.

Teda rozhodne nie pod kuratelou predstaviteľov československého občianskeho londýnskeho i komunistického moskovského hnutia odporu. Ale len v dorozumení, vo vzájomnej zhode stanovísk vo všetkých otázkach súvisiacich aj so spôsobom pripravujúceho sa štátneho prevratu na Slovensku ako nevy-

²¹ K prvotným rokovacím signatárom sa začiatkom roka 1944 pridali slovenskí sociálni demokrati i ďalšie odbojové skupiny.

²² Do centrálného zjednoteného hnutia odporu sa v čase príprav i počas ozbrojeného vystúpenia proti vládnucemu režimu zapojila prevažná väčšina z nich, opustila politiku separácie v dielčích odbojových zoskupeniach.

²³ Originálne znenie prvej časti bod 4: „SNR bude vo svojej činnosti postupovať v dorozumení s česko — slovenskou vládou a celým zahraničným odbojom, ktorých prácu na medzinárodnom a vojenskom poli uznáva a ju podporuje“. Citované podľa: *Dokumenty slovenskej národnej identity a štátnosti, II*. Bratislava 1998, s. 319.

hnutným východiskom pre sformovanie sa perspektív následne nastupujúcej podoby režimu v štátovom usporiadaní. Táto kardinálna otázka nemohla tak byť problémom podružným, ale nesporne nevyhnutne rozhodujúcim z pohľadu vývoja situácie na východnom fronte signalizujúcom porážku nacistického Nemecka spolu s teheránskymi dojednaniami o povojnovom prekreslení dovtedajších politických sfér vplyvu aj v stredoeurópskom priestore v prospech vtedy už jasne sa črtajúceho veľmocenského postavenia Sovietskeho zväzu.

Vytvoril sa tak zároveň aj stav v podstate rovnakej reálnej miery poradnej hodnoty a vplyvu štátových názorov benešovského londýnskeho štátového zoskupenia i štátových názorov politického orgánu gottwaldovských československých komunistov v Moskve v pomere ku formujúcemu sa programu zjednoteného hnutia odporu na Slovensku. V tom je nutné vidieť vysokú štátnickú vyspelosť a zrelosť signatárov Vianočnej dohody. Teda do značnej miery vymedzujúce si ponechanie nezávislosti v spôsobe prípravy a realizácie štátneho prevratu ilegálnej Slovenskej národnej rady, tiež legálnej povstaleckej Slovenskej národnej rady i následne „povstaleckú samobytnosť“ podieľať sa na určovaní smeru povojnového vývoja Slovenska i celého československého štátu. A to Slovenskou národnou radou v akomkoľvek jej ďalšom vývojovom postavení a pôsobení²⁴.

Z pohľadu usporiadania budúcich vnútropolitických pomerov v oslobodenej republike rozhodujúce ustanovenia sa nachádzali v druhej časti Vianočnej dohody. Tieto ako celok vytvárali prvé východiskové, ucelené kontúry predstav transformácie systému existujúceho v predmníchovskom Československu. Pod vplyvom nových reálií tak zahraničnopolitického vývoja a stavu, ako aj vnútropolitických názorových posunov majúci zásadné, nenahraditeľné vyjadrenie práve na Slovensku. Transformačný proces, pre ktorý sa v jeho postupne dokonštituovanom vyjadrení vžil názov ľudovodemokratické zriadenie.

Základom pevnosti povojnového ľudovodemokratického zriadenia Československej republiky sa malo stať spravodlivé, v skutočnosti reálne existujúce, vyriešenie postavenia Slovákov a Slovenska vyjadrené v konkrétnosti uznaním samobytnej existencie slovenského národa a jeho vzájomného vzťahu k českému národu na princípe rovný s rovným²⁵.

---

²⁴ Autentické znenie Vianočnej dohody vo všetkých jej častiach má formuláciu s pomlčkou pri výrazoch česko-slovenský, Česko-Slovenská Republika. Pomlčka bola odstránená z publikácií povojnových a z normalizačných čias. Slovenská národná rada pracovala v ilegalite do vypuknutia Slovenského národného povstania, jeho momentom sa stala revolučným legálnym orgánom majúceho najvyššiu zákonodarnú, vládnu a výkonnú moc na celom území Slovenska.

²⁵ „Želáme si, aby národ slovenský a národ český ako najpríbuznejšie slovanské národy utvárali ďalšie svoje osudy v novej Č-SR, spoločnom to štáte Slovákov a Čechov, a na podklade princípu rovný s rovným“. *Dokumenty slovenskej národnej identity a štátnosti*. Bratislava 1998, s. 319.

Svojou podstatou išlo o dvojjedinečné vyjadrenie v rovine politickej. Jednak ako jasne deklarujúce, rozhodné odmietnutie fikcie jednotného československého národa, ktorej sa pridržovala londýnska štátoprávna reprezentácia. Spolu s vymedzením sa k politike prvej Slovenskej republiky budovania jednonárodného štátu pri aplikácii, v spoločenskej i štátnej praxi, negativistického prístupu k príslušníkom národa českého.

V rovine štátoprávnej prvé ustanovenie druhej časti Vianočnej dohody taktiež dvojjedinečne, jednoznačne deklarovalo predstavy v nej združených odbojových smerov a zložiek²⁶. Jednak obnovenie spoločnej československej štátnosti bez konkrétnosti formulovania povojnových štátoprávných modelov vzájomne seba rovného vzťahu slovenského a českého národa. Zároveň, v kontexte s tým, odmietnutie nerefektovania najvyššej formy sebaurčovacieho práva každého, i slovenského, národa na vlastnú štátnu nezávislosť i samostatnosť so všetkými k tomu viažucimi sa atribútmi tak v zahraničnopolitickej ako aj vnútro politickej oblasti.

Zásadné východiskové transformačné kritériá proti dôslednému zachovaniu predmníchovského režimu, stojaceho na nezmieriteľne trhovom kapitalistickom hospodárstve, do budúceho povojnového ľudovodemokratického štátneho režimu sa nachádzali v piatom bode druhej časti Vianočnej dohody²⁷. Tieto aj keď vo svojej nesporne bližšej nekonkretizovateľnosti boli „sine qua non“ jednoznačnosti obnovenia demokratického vnútorného usporiadania povojnového spoločného štátu²⁸. Pričom jeho nezanedbateľnou, vo svojej podstate novou, črtou mal byť pevný vnútorný politický režim. Bližšie nešpecifikovaná obsahová formulácia vo vyjadrení „pevný vnútorný politický režim“ neznamenala negáciu ďalšej existencie stranického predmníchovského pluralizmu. V spojení „Je potrebné vystríhať sa omylov a chýb minulosti“ vymedzovala historicky známu, v istom slova zmysle niekedy jeho, až bezbrehosť vplývajúcu na jeho nestabilitu.

Z komplexnosti pohľadu na predstavy vnútorného povojnového režimu spoločného štátu Čechov a Slovákov nemožno vynechať sinergický efekt nielen ideovo požadovaného ale dobovo existujúceho postavenia Sovietskeho zväzu

²⁶ Prejudikovala sa tak možnosť pripojenia i pripájania ostatných odbojových zložiek. Nielen do procesu príprav ozbrojeného vystúpenia, ale, tak ako sa politicky vizionársky predpokladalo, do procesu samotného jeho priebehu i následnej realizácie budovania poprevratových zmien.

²⁷ „Myšlienku demokracie je treba preniesť a prehĺbiť i na pole hospodárske a sociálne tak, aby rozdelenie národného dôchodku medzi všetko obyvateľstvo bolo čo najrovnomernejšie a aby život každého občana bol ľudský a dôstojný“. *Ibidem*, s. 320—321.

²⁸ II. Časť Vianočnej dohody bod 4 znel: „Vnútorné usporiadanie budúcej Č-SR má byť demokratické, majú sa vykoreniť všetky tendencie fašistické, rasistické, totalitné a také, ktoré budú v rozpore s týmito zásadami. V tomto duchu má byť vnútorný politický režim pevne vedený, pritom však demokratický. Je potrebné vystríhať sa omylov a chýb minulosti“. *Ibidem*, s. 320.

k obnovení povojnovej štátnosti na našom území rovine medzinárodno-politickej. V danej relácii Vianočnej dohody dokonca v dvojnásobnom vyjadrení Sovietskeho zväzu ako donora vonkajšej stability povojnového Československa²⁹.

Nedá sa mi nevyjadriť, že v týchto súvislostiach v danej dobe boli značne nepredstaviteľné dosahy budúceho takéhoto ukotvenia. Nazdávam sa totiž, že oba dokumenty vyjadrujúce uvádzaný pro futuro postoj sa chápali do značnej miery odlišne. Historická pamäť z minulosti, nezáleží na tom či viac či menej dávnej, poskytuje nevyvrátiteľné svedectvá o nenarušiteľnosti singularity (minimálne v základných východiskových princípoch) v prepojitelnosti zhody zahraničnopolitickej a vnútroptickej orientácie medzi veľmocenským partnerom a chráneným štátnym subjektom.

Ustanovenia Vianočnej dohody v danej otázke rozhodne nekorešponovali s Benešovými predstavami Československa ako mosta medzi Východom a Západom. Slovenskí komunisti mali v čase tvorenia ustanovení Vianočnej dohody postavenie reálne silnejšieho partnera v pomere k občianskemu bloku. Východiskom bol fakt informačnej prepojenosti na moskovské gottwaldovské vedenie odboja o výsledkoch rozhovorov na teheránskej konferencii štátov protifašistickej trojkoalície (Spojené štáty americké, Veľká Británia, Sovietsky zväz) k prvotnému povojnovému členeniu Európy. Tiež vo vzťahu k situácii na východnom fronte, ktorá čoraz jasnozrivejšie preukazovala predpoklady vojenskej porážky nacistického Nemecka a oslobodzovacej misie Červenej armády vo vzťahu k územiu Československa. Nazdávam sa preto, že tu bol ten rozhodujúci bod prelomu v neskoršom povojnovom zlome československého štátu v prvej fáze k ľudovodemokratickému zriadeniu.

Proces príprav ozbrojeného vystúpenia na Slovensku predstavoval komplex spleť politických, vojenských, kompetenčných a iných problémov. Nielenže proces zjednotenia hnutia odporu na platforme Vianočnej dohody neakceptovali všetky odbojové skupiny. Rovnako závažnou bola skutočnosť nevyhnutného zapojenia civilných zložiek hnutia odporu na voči vládnucemu režimu opozične naladených dôstojníkov slovenskej armády. Ako sa neskôr ukázalo rozhodujúcou zložkou celonárodného vystúpenia v auguste 1944 sa stali práve príslušníci slovenskej armády. Na ich organizačné sformovanie sa do Vojenského ústredia mal nemalý vplyv E. Beneš, čo poznamenalo ich prvotnú jednostrannú závislosť na názoroch československej štátnej reprezentácie v Londýne. Až v rýchlych premenách predprevratového času v záujme zabránenia ďalším neželaným rozporom s benešovským vedením hnutia odporu i ostatnými doma existujúci-

²⁹ „želáme si úzku spoluprácu...menovite so ZSSR...Budúca Č-SR sa má na poli zahraničnopolitickom a vojenskopolitickom opierať o ZSSR.“. Pozri bližšie: Vianočná dohoda, II. Časť, bod 2 a bod 3, In: *Dokumenty slovenskej národnej identity a štátnosti*. Bratislava 1998, s. 320. O budúcom zameraní tiež predstáva prezident E. Beneš v rovine zahraničnopolitickej orientácie po skončení II. Svetovej vojny svedčí československo-sovietska zmluva z 12. decembra 1943.

mi odbojovými skupinami pôvodná Slovenská národná rada akceptovala nevyhnutnosť svojho rozšírenia³⁰. Stalo sa tak opätovne na princípe parity, použitom pri jej vzniku v decembri 1943. Teda uplatnením rovnakého personálneho zastúpenia v početnosti tak občianskeho ako aj komunistického bloku.

Nenahraditeľnosť tohto kompromisného ústupku sa v plnom rozsahu svojho významu preukázala na prvom legálnom zasadnutí Slovenskej národnej rady 1. septembra 1944 v súvislosti s obsahom tam prijatej politicko-programovej platformy pod názvom Deklarácia Slovenskej národnej rady. V súvislosti s jej časťou dotýkajúcou sa predstáv domáceho, v podstate už kompletne politicky zastúpeného slovenského národa, slovenského hnutia odporu v transformačnom procese predmníchovskej štátnosti³¹.

Povstalecká Slovenská národná rada tak v otázke budúceho vnútorného povojnového režimu sa odmietavo postavila proti myšlienke prostej vnútroštátnej kontinuity vyhlásením, že ústavnoprávne, sociálne, hospodárske a kultúrne otázky republiky budú usporiadané v duchu demokratických zásad pokroku a sociálnej spravodlivosti v spoločnej dohode zástupcov slovenského a českého národa. Zároveň Slovenská národná rada v jej Deklarácii bližšie prezentovala predstavy tohto usporiadania vymedzením požiadavky na zabezpečenie šťastného života sociálne slabým triedam, spravodlivé rozdelenie národného dôchodku, na novú úpravu vlastníctva a držby pôdy v prospech malých roľníkov i na mzdové posilnenie sociálneho postavenia robotníkov³².

Deklarácia Slovenskej národnej rady vyjadrila vo svojich ustanoveniach základný politický program suverénneho Slovenska a súčasne aj vznikajúceho československého štátu. Počas celej doby celonárodného ozbrojeného vystúpenia Slovenská národná rada prevzala nielen na povstaleckom území všetku moc ako revolučná reprezentantka slovenského národa. Súčasne aj ako predstaviteľka Československej republiky na slovenskej časti jej územia, na ktorom sa tak fakticky i revolučno — právne obnovila Československá republika. Pričom platforma Slovenskej národnej rady bola autentická vymedzením sa spôsobom jej vzniku i formami jej pôsobenia ako orgánu, ktorý nielenže nenadväzuje na systém Dočasného štátneho zriadenia československého. Ale svoje právomoci neodvodzuje od jej orgánov³³. Tento stimul daného stavu mal autentický po-

³⁰ Jej súčasťou sa stali predstavitelia skupiny okolo V. Šrobára. Zastúpenie mala tiež povstalecká časť armády prvej Slovenskej republiky.

³¹ Dialo sa to v nadväznosti na prevratové konštituovanie sa Slovenskej národnej rady ako vrcholného orgánu domáceho slovenského odboja, ktorý prijatím Deklarácie Slovenskej národnej rady prevzal na celom území Slovenska všetku zákonodarnú a výkonnú moc spolu s obranou Slovenska. Pozri bližšie ustanovenia Deklarácie SNR E. Rákoš: *Slovenské národné orgány v dokumentoch*. Bratislava 1977, s. 17—18.

³² Transformačné predstavy Deklarácie Slovenskej národnej rady vo svojej podstate vychádzali z ustanovení Vianočnej dohody. V niektorých smeroch ich čiastočne konkretizovali.

³³ Východiskovým bodom sa stala normotvorná činnosť SNR (*Sbierka nariadení SNR 1944—1945*) vydaním, 1. septembra 1944, nariadenia SNR č. 1/1944 Zb. n. SNR O vykonáva-

diel na formovaní sa nového povojnového režimu, na jeho ľudovodemokratický charakter. Nič na tom nemenili rozpory s predstavami československého londýnskeho vedenia odboja nielen počas Povstania.

Počas Slovenského národného povstania sa zvýšila aktivita slovenských komunistov o ovládnutie celého zjednoteného hnutia odporu na Slovensku. Silným mobilizujúcim stimulom bola zvyšujúca sa úloha Sovietskeho zväzu v prebiehajúcom proti nacistickom ozbrojenom konflikte spolu s reálnymi kontúrami oslobodzovacieho postupu Červenej armády na československom území. Jedným z krokov bol aj prijatý politický program slovenských komunistov prijatý v povstaleckej Banskej Bystrici 2. septembra 1944. Predznamenávalo to už v úvodných ustanoveniach Vyhlásenia Komunistickej strany Slovenska vo svojej podstate nekorektné konštatovanie už úvodných ustanoveniach dokumentu slovami, že „Dnes sú v boji zjednotené všetky socialistické sily Slovenska, občianske i vojenské »³⁴. Vyjadrením politických cieľov založených na tradičných socialistických požiadavkách zbavenia všetkého útlaku a triedneho vykorisťovania všetkého ľudu bola v dokumente prijatá výzva na organizačné zlúčenie s ľavicovou časťou slovenskej sociálnej demokracie³⁵. V konečnom dôsledku to smerovalo k roztriešteniu Sociálnodemokratickej strany na Slovensku a tým aj k celistvému politickému posilneniu ľavicového spektra zjednoteného hnutia odporu na Slovensku.

Slovenským komunistom sa tak počas Povstania podarilo získať ľavicovú časť slovenských sociálnych demokratov, ku ktorému došlo na zjednocovacom zjazde 17. septembra 1944 v Banskej Bystrici. Vo svojej politickej i organizačnej podstate išlo jednoznačne o pohltie slovenských sociálnych demokratov, ktoré sa navonok nezakryte prejavilo aj v prijatom spoločnom názve strany — Komunistická strana Slovenska.

Predstavy zlúčenej Komunistickej strany Slovenska o povojnovom usporiadaní obsahovala Rezolúcia zjednocovacieho zjazdu v mnohých smeroch prinášajúca prelomové pohľady na povojnový charakter režimu spoločnej štátnosti. Niektoré z nich mali zásadný vplyv a dosah na povojnové transformačné procesy.

---

ní zákonodarnej, vládnej a výkonnej moci na Slovensku. Z hľadiska kontinuity či diskontinuity práva rozhodujúcim bol § 2 stanovujúci, že všetky zákony, nariadenia a opatrenia ostávajú v platnosti za podmienky neodporovania duchu republikánsko-demokratickému. Teda používanie všetkých právnych noriem vydaných na území Slovenska aj po 29. septembri 1938. Naproti tomu ústavný dekrét prez. Republiky č. 11/1944 Úr. Věst. Označuje všetky právne normy vydané na našom území (okrem možnosti výnimiek) za neplatné po podpísaní Mnichovskej dohody.

³⁴ Pozri bližšie: Vyhlásenie Komunistickej strany Slovenska, vytyčujúce základné ciele Slovenského národného povstania, In: V. Prečan: *Slovenské národné povstanie, Dokumenty*. Bratislava 1965, s. 397.

³⁵ „V našom boji postupovali sme spoločne s väčšinou sociálno-demokratických súdruhov, ktorí, ako my, viedli protifašistický boj. Tento spoločný boj vzájomným želaním vyústi v jednotu socialistického robotníckeho a roľníckeho hnutia na Slovensku a v jednotnú stranu pracujúceho ľudu“. Ibidem, s. 398.

V Rezolúcii zjednocovacieho zjazdu sa opätovala požiadavka samobytnosti slovenského národa, ako samostatného člena slovanskej rodiny, vyjadrujúca sa špecifikáciou povojnovej štátnosti aj v navonok označovanej podobe Česko-Slovensko pri zachovaní jej demokratického substrátu a vnútornej pevnosti. Táto mala vychádzať zo zamedzenia uplatňovania nerovnosti národných subjektov v nej žijúcich v spojení „Pevne veríme, že k takejto dohode príde, a že nikto nebude si uplatňovať predpráva, ktoré by nútili náš národ hľadať cesty k iným bratským národom“ (podč. P.M.)³⁶. To všetko v unitárnom spoločnom štátnom útvare.

Hlavný dôraz sa však kládol na transformáciu celospoločenských pomerov. Z pozície marxistických ideí východiskom k tomu sa stalo odmietanie pomerov v časoch predmníchovského československého štátu poukazovaním na biedne postavenie všetkých vrstiev pracujúcich (robotníkov, roľníkov a pracujúcej inteligencie)³⁷. V súvislosti s tým sa v Rezolúcii nastolila požiadavka na takú podobu vnútorného povojnového usporiadania, ktorá nanovo vyrieši otázky hospodárske a sociálne. Menovite, a v konkrétnostiach: „Požadovať budeme socializáciu tovární a podnikov, bánk, odovzdanie pôdy malým roľníkom, primerané postavenie inteligencie, upravenie celého štátneho a spoločenského stroja podľa našich socialistických ideálov“³⁸.

Redurčovala sa tak nezlučiteľnosť prevahy rezolútnych socialistických, nie primerane sociálnych, zásahov do demokratického systému predmníchovského československého štátu. Oporou k tomu malo byť politické zdôrazňovanie, vo svojej podstate však vágne, že nositeľom politickej moci v štáte bude pracujúci ľud tvoriacu obrovskú väčšinu obyvateľstva. Navyše v dokumente deklarovanom spojení, že „Jednotná socialistická strana, Komunistická strana Slovenska, je a bude zástupcom najširších vrstiev robotníctva, roľníctva a pracujúcej inteligencie, bude iniciátorkou a organizátorkou... zápasu o lepšie usporiadanie osudu pracujúcich vrstiev. Opierať sa budeme o mohutný Sovietsky zväz a jeho Červenú armádu...“³⁹.

Nemožno preto pochybovať, že v danom historickom okamihu uvádzané prepojenie slovenských komunistov ako jedinečného a proklamovaného jediného zástancu vôle a potrieb väčšiny obyvateľstva v povojnovom českosloven-

---

³⁶ Ibidem, s. 521. V danej vyjadrenej relácii je možné sa domnievať, že v opačnom prípade by sa črtala možnosť návratu predstáv slovenských komunistov k svojmu programu štátneho pripojenia územia Slovenska do rámca Sovietskeho zväzu z roku 1941. Označovanie povojnového štátu v podobe Česko-Slovensko bolo len návratom k pôvodnému termínu, ktorý sa vyskytoval v medzinárodných mierových zmluvách tzv. versaillského systému ako dôsledku poprvojnového usporiadania európskych pomerov. Nenadväzovalo sa v Rezolúcii zjednocovacieho zjazdu na vyhlásenie autonómneho postavenia Slovenskej krajiny z roku 1938.

³⁷ „Všetky zisky z robotníckej práce inkasoval kapitalistický podnikateľ. Prevažnú väčšinu pôdy má v rukách veľkostatár. Inteligencia je platená odrobinkami zo stola podnikateľ. Ibidem, s. 521.

³⁸ Ibidem, s. 521—522.

³⁹ Ibidem, s. 522.

skom štáte vyjadrovalo svojvoľné prisvojenie si tejto pozície pro futuro. Spolu s vytýčením východiskových pozícií zásadných premien v črtajúcich sa politických zápasoch s cieľom získania rozhodujúcej politickej moci v povojnovom československom štáte. Načrtnutý program sa mal realizovať pod terminologickým pláštikom Ľudovej demokracie, ako prvýkrát použitý terminus technicus, symptomaticky následne používaný na označovanie podoby reálne existujúceho povojnového československého režimu po roku 1945⁴⁰. V spojení s východiskovým programovým dokumentom slovenských komunistov, riadených celosvetovým bolševickým moskovským centrom i gottwaldovským vedením KSČ, je nemožné nepochybovať, že idea povojnového ľudovodemokratického zriadenia bola len stratégiou pre presadzovanie sledovaného cieľa v podobe nastolenia rozhodujúcej komunistickej politickej moci v povojnovom československom štáte. V danom povstaleckom čase, i v čase nielen do porážky nacistického Nemecka, bolo takticky nevyhnutné vytvárať a udržiavať plášť transformácie predmníchovských pomerov demokratickou cestou, nenásilnou cestou⁴¹.

Veľavravným faktom bola skutočnosť, že ani do roku 1945 ani v bezprostredne povojnových rokoch, nedošlo k exaktnému vymedzeniu znakov termínu Ľudová demokracia. Znamenalo to, že jej obsah sa postupne modeloval v politickom zápase o charakter povojnovej štátnosti nesporne ovplyvňovaný zásadným medzinárodným faktorom — veľmocenským postavením Sovietskeho zväzu v stredoeurópskom priestore — potvrdeným výsledkami jaltskej i postupimskej konferencie tzv. Veľkej trojky.

Úsilie o transformačný proces povojnových pomerov sa prejavoval tiež v rámci tzv. Občianskeho bloku reprezentujúceho nekomunistický kompaktný celok hnutia odporu na Slovensku. Tento sa v polovici septembra 1944 vyformoval do Demokratického klubu predstavujúceho zárodok tvoriacej sa novej politickej strany na Slovensku.

Začiatkom októbra 1944 boli prijaté Programové zásady Demokratickej strany, ktorá pôvodne pozostávala z rôznorodo politicky orientovaných činiteľov. Ich cieľom bolo vytvoriť politickú stranu odrážajúcu realizmus potreby zmeny pomerov nielen na Slovensku v polohe protiváhy voči predstavám slovenských komunistov. Programové zásady Demokratickej strany rozhodne nereprezentovali politické zástoje zastávané politickými osobnosťami v období predmníchovského Československa, ktorí tvorili jadro tohto nového politického smeru na Slovensku. Z hľadiska štátoprávneho i táto politická strana v mnohých svojich predstavách a názoroch stála na pozíciách protibenešovskej koncepcie dôslednej štátoprávnej continuity, čo následne nepochybne ovplyvnilo podmienky koncipovania podoby povojnového usporiadania Československa.

⁴⁰ „Idea dôslednej ľudovej demokracie vyžaduje, aby pracujúci ľud, ktorý tvorí obrovskú väčšinu obyvateľstva, bol nositeľom politickej moci v štáte“. Ibidem, s. 522.

⁴¹ Vnútroštátna stabilita Slovenskej národnej rady do značnej miery bola rozkolísaná vojenskou porážkou Slovenskej národnej rady.

Východiskovým atribútom Programových zásad sa tradične, tak ako vo všetkých povstaleckých dokumentoch, prezentovalo stanovisko existencie samobytného slovenského národa s precizovanými súvislosťami⁴². Všetky tieto, ako aj ďalšie, atribúty vyplývajúce z faktu podielu Slovenska na vlastnom oslobodení ozbrojeným Povstaním prejudikovali právo na to, aby na Slovensku celá štátna administratíva, sudy a štátne podniky boli v rukách domácich ľudí. Samozrejmom skutočnosťou s tým spojenou bolo zachovanie jednoty povojnovej republiky pri garancii zabezpečenia aj primeraného podielu Slovenska na zákonodarnej, vládnej i výkonnej moci v štáte spolu s vyjadrenou predstavou, že „chceme mať moderný, pokrokový, vnútorne usporiadaný a vyrovnaný, spravodlivý právny štát (podč. P.M.)“⁴³.

V mnohých smeroch pozoruhodnými boli vnútropolitické predstavy obsiahnuté v Programových zásadách. Z nich predovšetkým odmietanie tak do druhej svetovej vojny v Československu uplatňovanej individualistickej ako aj komunistickou stranou presadzovanej sovietskej kolektivistickej hospodárskej sústavy⁴⁴. To však nič nemenilo na zásadnej skutočnosti uplatňovania princípu súkromného vlastníctva. K nemu samotnému demokrati zastávali triezve stanovisko s objektívnym hodnotením dvojakého navzájom protichodného jeho pôsobenia⁴⁵. Východiskovou premisou sa tak stala požiadavka demokratických inštitúcií aj na poli hospodárskeho podnikania. Pričom „Týmto snahám nevyhovuje ani liberalizmus, ani socializmus. Liberalizmus je prekonanou konštrukciou. Socializmus vo svojej pôvodnej podobe, nakoľko sleduje revolučné zmeny hospodárskej a sociálnej oblasti, je v niektorých ohľadoch prakticky neuskutočniteľný. No tie požiadavky tohto systému, ktoré v našich pomeroch možno uskutočniť bez naštrbenia záujmov národného kolektívu, si osvojujeme a chceme ich uviesť do života v takej miere, a akej to naše pomery dovoľujú“⁴⁶. Východiskom z predloženej antagonistickej negácie sa podľa predstáv

⁴² „Slovenčina bude na Slovensku úradnou rečou a vyučovacím jazykom na školách všetkých druhov a stupňov. Okrem toho nech je na území celého štátu popri češtine štátnou rečou. Školy, kultúrne ustanovizne, osvetové zariadenia a podniky nech sú prostriedkami na pestovanie národného ducha, národnej výchovy a vzdelanosti. Spoločenské stavy a triedy nemôžu sa stavať do protivy s funkciou národa a štátu“. Programové zásady Demokratickej strany, In: V. Prečan: *Slovenské národné povstanie, Dokumenty...*, s. 621.

⁴³ Ibidem.

⁴⁴ „Ani jedna zo známych hospodárskych sústav, či už ide o individualistickú alebo o kolektivistickú, sama o sebe neposkytuje podklad pre vhodné riešenie hospodárskych a sociálnych otázok Slovenska. Preto neprikláňame sa jednoznačne ani k jednej z nich“. Ibidem, s. 623.

⁴⁵ „Súkromné vlastníctvo slúži na jednej strane zdravému pobádaniu k usilovnej práci, vzbudzuje záujem o tvorbu hodnôt a o slobodnú činnosť vôbec, čím zabezpečuje jednotlivcovi i národnému kolektívu hospodársku a sociálnu nezávislosť. Na druhej strane jeho neobmedzená platnosť často zvädza k vykorisťovaniu spoločensky slabých a k bezohľadnému hromadeniu bohatstva do malého počtu rúk. Aby sa tomu zabránilo, chceme mu uložiť aj funkciu sociálnu. Preto musíme usmerniť jeho používanie s náležitým ohľadom na potreby celej národnej pospolitosti, a to i za cenu skrátenia práv jednotlivca“. Ibidem, s. 623—624.

slovenských demokratov malo stať družstevné podnikanie založené na princípe existencie súkromného vlastníctva.

Snaha Demokratickej strany v uvádzaných líniách nemala samoučelný charakter. Bola tesne previazaná na transformačné predstavy v sociálnej oblasti ako najcitlivejšej sfére pre všetky rozvrstvenia obyvateľstva. Východiskovým atribútom bola snaha o participáciu socialistického sociálneho videnia pri dôslednom zachovaní demokratického režimu povojnového československého štátu s posilnením prvkov centralizmu v jeho rozhodovacej činnosti. Nielen v procese spravodlivého rozdeľovania všetkých hodnôt ľudskej práce prostredníctvom úpravy zaslúženej mzdy, obmedzovania hromadenia neprimeraných majetkov a dôchodkov. Tiež usmerňovaním výroby „plánovitými zásahmi tak, aby vylúčil nezamestnanosť, najmä robotníctva všetkých kategórií a duševných pracovníkov. Zásadne sme proti riešeniu nezamestnanosti podporami... Treba ju riešiť zamestnaním a prácou každého podľa jeho síl a schopností.“⁴⁶ Vylučovalo sa aj riešenie nezamestnanosti emigráciou do cudziny.

Odborne nesporne prepracované, úprimné transformačné úsilie Demokratickej strany nemožno hodnotiť, porovnaním s programovými cieľmi slovenských komunistov, i komunistov ako celku, v zmysle boja o rozhodujúcu politickú moc v štáte. Programové zásady slovenských demokratov sa odvolávali na idey štátu tak ako ich sformuloval prvý prezident ČSR T.G. Masaryk pri vzniku československej štátnosti⁴⁷.

Osobitosť Programových zásad Demokratickej strany z októbra 1944 predstavovali ucelený pohľad na bližšie, špecifikačné kontúry povojnového režimu ľudovodemokratického zriadenia v celom československom štáte. Nesmierne triezve a vyvážené hodnotenie nemohlo v tejto podobe vyhovovať zásadným, vo svojej podstate revolučno-triednym, predstavám komunistov v danom čase ale, ako ukázal vývoj, aj neskôr. Vytváralo však predpoklady na demokratický, konštruktívny dialóg bez vyhrocovania vzájomných vzťahov tak v pomere k domácejmu komunistickému spojencovi v rámci zjednoteného hnutia odporu. Bolo zároveň aj politickou platformou pre dosiahnutie úprimného, poctivého kompromisu vo vzťahu k predstavám jedinej štátnej reprezentácie Československa so sídlom v Londýne, bez ktorej nebolo možné riešiť pomery v povojnovom obnovenom štáte. Jeho nezávislosť od bipolárnych politických konštrukcií

⁴⁶ Ibidem, s. 625.

⁴⁷ „Prezident — Osloboditeľ zanechal odkaz, že národy sa udržiujú tými ideami, z ktorých vznikli. I vzkriesená ČSR musí dať každému občanovi jasnú a samozrejmu štátnu myšlienku, ktorá jej dáva zmysel a vnútorný obsah. Štátnou ideou ČSR je, aby všetky štát udržiujúce národy a všetci jej príslušníci a občania našli v nej ochrankyňu slobôd a práv, záruku pokroku, blahobytu a šťastného života... Tejto myšlienke má slúžiť podnikanie akéhokoľvek druhu každého a všetkých, menovite národná výchova, kultúra a osveta. Činnosť, ktorá sa dostáva do rozporu s ideou štátu, je škodlivou a ako taká má sa zamedziť, i keby bola akokoľvek odôvodnená.“ Ibidem, s. 622.

predstavovalo tú povestnú Achillovu päťu v relácii črtajúceho sa veľmocenského podelenia stredoeurópskeho priestoru. V podmienkach Československa pod kuratelou Sovietskeho zväzu.

Na koncepcii formovania predstáv ľudovodemokratického zriadenia v povojnovom československom štáte sa podieľalo aj jediné odbojové zoskupenie reprezentujúce československú štátnosť, uznané mocnosťami protihitlerovskej koalície — londýnsky Benešom vedený odboj⁴⁸. Jeho pozícia v tomto smere mala však charakter obrany presadzovania dôslednej obnovy predmníchovských štátoprávnych pomerov vo všetkých oblastiach správy štátu a charakteru jeho režimu. Uznanie a potvrdenie obnovenia predmníchovských štátnych hraníc mocnosťami trojkoalície, bez vyjadrenia názorových stanovísk na podobu vnútorného režimu štátu, umocňovalo u prezidenta Beneša snahu rozvíjať svoje predstavy o dôslednej štátoprávnej kontinuite ako prirodzeného faktu bez chápania zmenených mocenských pomerov v stredoeurópskom priestore.

Benešova korelácia predstáv o akomsi moste povojnového Československa medzi východom a západom už v tom období zabudla akceptovať historicky predurčujúcu skutočnosť postavenia predvojnového predmníchovského Československa v polohe nárazníkového štátu (tzv. cordon sanitaire) voči prenikaniu bolševickej ideológie. Nesporná štátnická zrelosť realistického demokratického politika tak vo svojich povojnových absolútne scestných vizionárskych chimérach nemohla nenaraziť na nerelevantnosť totalitnej bolševickej ideológie reprezentovanej J. V. Stalinom. Absentovalo aj historické povedomie o neustále opakujúcich sa imperiálnych snahách ešte z čias cárskeho Ruska. To v konečnom dôsledku potvrdzoval neoblomný povojnový režimový status vývoja na československom území.

Dekretálna činnosť prezidenta E. Beneša v londýnskom exile, vychádzajúca z povahy dôslednej štátoprávnej kontinuity, však výraznejšie ani nemohla reflektovať názory na transformáciu predmníchovských pomerov. Právny status sa nachádzal v ústavnom dekréte prezidenta republiky č. 11/1944 Úr. Věst. O obnovení právneho poriadku prijatý 3. augusta 1944. Známa jeho základná idea spočívala v zásade, že československý právny poriadok v obnovenom povojnovom Československu bude pozostávať z ústavných a obyčajných zákonov i iných právnych noriem platných na jeho území do 29. septembra 1938 vrátane. Vymedzené kritérium zároveň znamenalo, že všetky právne normy prijaté na tomto území po tomto termíne, t.j. od 30. septembra 1938 nebudú jeho sú-

⁴⁸ Konštituoval sa v roku 1940, medzinárodnoprávne uznanie dosiahol 21. júla 1940 s formálnym označovaním termínom Dočasné štátne zriadenie československé. Skladalo sa z troch dočasných, v zahraničí pôsobiacich najvyšších štátnych orgánov: a) prezident republiky s pôsobnosťou výkonu zákonodarných právomocí tak v rovine ústavných zákonov (ústavné dekréty prezidenta republiky) ako aj obyčajných zákonov (dekréty prezidenta republiky), b) vláda menovaná prezidentom, mala zákonodarnú iniciatívu vo vzťahu k zákonodarnej právomoci prezidenta, c) štátna rada v postavení poradného orgánu vo vzťahu k prezidentovi.

časťou⁴⁹. Napriek tomu, vo všeobecnejšom zamyslení sa, nemožno poprieť jeho nenahraditeľný právny základ povojnového konštituovania sa československej štátnosti⁵⁰.

V podstate jediným výrazným zásahom do transformačného procesu predmníchovských pomerov, pred ukončením vojnového konfliktu, bol ústavný dekrét prezidenta republiky č. 18/1944 Úr. Věst. O národných výboroch a dočasnóm Národnom zhromaždení prijatý 4. decembra 1944⁵¹.

Predmetný Ústavný dekrét v rovine zakotvenia nového systému orgánov miestnej správy sa zrodil v ostrom strete dvoch politických koncepcií: 1) komunistickej založenej na existencii a činnosti revolučných národných výborov na domácom území s prevahou vplyvu komunistických činiteľov v nich. Fundamentalizovať sa tým mali predpoklady pre sledované prevratové zmeny v zmysle dlhodobých ideových socialistických cieľov komunistického hnutia ako celku, 2) nekomunistickej, reprezentovanej systémom Dočasného štátneho zriadenia československého. Teda dôsledná obnova systému orgánov predmníchovskej miestnej správy.

Navonok nepriechnosť obidvoch protikladných koncepcií, z pohľadu ešte stále nezavŕšeného druhovojnového konfliktu, východiskom bolo obojstranne prijateľné zakotvenie dovtedy netradickej formy miestnych správnych orgánov v podobe národných výborov. Spolu však s významným obsahovým zákonným zakotvením ich dočasnosti a príliš všeobecným rámcom ich faktických právomocí. Zákonodarca E. Beneš tým nedvojzmyselne vyjadril, že otázku vzájomného pomeru národných výborov a zavedeného systému miestnej správnej organizácie v období predmníchovského Československa bude potrebné v obnovenom povojnovom štáte len riešiť. Vychádzal z predpokladu opadnutia revolučnej vlny v povojnových rokoch.

V rovnakých dimenziách sa prejavoval aj český domáci odboj. Spoločnou

---

⁴⁹ Hlava I., prvý oddiel, Čl. 1 ústavného dekrétu doslovne znel: „1. Ústavné a iné právne predpisy československého štátu vydané po 29. septembri 1938 vrátane, pochádzajúce zo slobodnej vôle československého ľudu, sú československým právnym poriadkom. 2. Predpisy vydané v oblasti tohto poriadku v dobe, kedy československý ľud bol zbavený svojej slobody (doba neslobody), nie sú súčasťou československého právneho poriadku. Doba neslobody je doba od dňa 30. septembra 1938 až do dňa, ktorý bude určený vládny nariadením.“ Hlava I., prvý oddiel, Čl. 2 ústavného dekrétu doslovne znel: „1. Z vôle československej zákonodarnej moci možno na prechodnú dobu naďalej používať predpisy uvedené v odseku 2 čl. 1 tie, ktoré sa nepriečia svojím obsahom znenia alebo demokratickým zásadám československej ústavy / ústavnej listiny, jej súčasťou a zákonov ju meniacich a doplňujúcich, vydaných do 29. septembra 1938/. Naprosto sú však z používania vylúčené predpisy z doby neslobody z odborov súdneho práva trestného, súdneho konania trestného, práva osobného a práva rodinného.“

⁵⁰ Na druhej strane aj snaha o vymedzenie sa Dočasného štátneho zriadenia československého ako jediného centra protinacistického odboja tak doma ako aj v zahraničí.

⁵¹ Rámec ústavného dekrétu bol vypracovaný Zahraničným byrom Komunistickej strany Československa v Moskve.

jednotiacou platformou nekomunistického hnutia odporu bola povojnová obnova národnej slobody a štátnej suverenity spolu s prejavujúcim sa radikálnym nacionalizmom majúcim podobu transferu všetkých Nemcov z územia povojnového Československa. Jeho ideová platforma korešpondovala s dôsledným obnovením predmníchovského štátneho režimu s rezervovanými sociálnoreformnými i ďalšími otázkami, ktoré nepredstavovali výraznejšie transformačné zmeny v povojnovom štátnom režime. Tobôž nevytvárali čo i len obsedantnú potrebnosť vyjadrovať sa k zásadným otázkam majúcim podobu nového ľudovodemokratického zriadenia. K zásadným zmenám nedošlo ani zjednotením jeho základných prúdov vytvorením orgánu pod názvom Ústredné vedenie odboja domáceho (ÚVOD)⁵².

Na rozdiel od občianskeho odboja vedúcou ideou českého komunistického odboja bola najprv sociálna revolúcia nepriamo spájaná s revolúciou proletárskou. V etape po vypuknutí druhej svetovej vojny upriamenie sa na socialistickú revolúciu s následnou modifikáciou a zoslabením favorizovaných revolučných cieľov, po napadnutí Sovietskeho zväzu nacistickým Nemeckom, aj keď komunistický odboj sa ich nikdy nevzdal⁵³. Vytvorili sa tak predpoklady pre možné i žiaduce zjednotenie komunistického i občianskeho hnutia odporu podporovaného aj londýnskym vedením československého odboja. Pokus o vytvorenie spoločného Ústredného národne revolučného výboru však stroskotal⁵⁴. Absencia spoločnej programovej platformy v konečnom dôsledku prispela k povojnovému posilneniu postavenia komunistov v československom štáte. Podieľala sa aj na vytvorení východiskového predpolia pre komunistický štátny prevrat v časovej dimenzii od jesenných mesiacov 1947 po februárové dni 1948.

Napriek nemalému úsiliu a nemnohým ľudským obetiam domáci českí nekomunistický i komunistický odboj nedokázali ani v predposlednom roku vojny, v roku 1944, zorganizovať širšie masové vystúpenie obyvateľstva proti nemeckej okupácii a jej domácim prisluhovačom. Nedošlo tak k sformulovaniu východiskových predstáv povojnových transformačných procesov tak ako tomu bolo na území Slovenska.

---

⁵² Vytvorený zjednocujúci orgán s politickou orientáciou na E. Beneša nepredstavoval monolitný názorový celok. Názorové spektrum sa prejavovalo v rovine od vážnych výhrad voči Sovietskemu zväzu až po rezervovaný postoj k západným veľmociam.

⁵³ Východiskovým postulátom českého komunistického odboja, tak ako aj komunistického odboja na Slovensku, bolo v zmysle záverov VII. Kongresu Komunistickej internacionály upriamenie prioritnej pozornosti na vytvorenie platformy širokého protifašistického frontu.

⁵⁴ Po veľmi nepriaznivom stave českého domáceho odbojového hnutia v dôsledku heydrichiády / zjednotené občianske hnutie odporu ÚVOD bolo zlikvidované/jeho opätovný vzostup nastáva v roku 1943. Nová etapa je poznamenaná silnejúcim latentným zápasom medzi nekomunistickým a komunistickým odbojom o hegemoniu českého národa.

Použitá literatúra

- Dejiny Slovenského národného povstania 1944. Dokumenty. Zv. 3.* Bratislava 1984.
Benko J. et al.: *Dokumenty slovenskej národnej identity a štátnosti, II.* Bratislava 1998.
Plevza V.: *Dejiny Slovenského národného povstania. 3. Zv.* Bratislava 1984.
Prečan V.: *Slovenské národné povstanie. Dokumenty.* Bratislava 1965.
Rákoš E.: *Slovenské národné orgány v dokumentoch.* Bratislava 1977.

Peter Mosný

Die ersten Umrisse des volksdemokratischen Systems in der NachkriegsTschechoslowakei

Schlüsselwörter: Tschechoslowakei, volksdemokratisches System, Zweiter Weltkrieg, Sozialgesetze

Zusammenfassung: Im Beitrag werden die Vorstellungen des in- und ausländischen slowakischen Widerstands im Zweiten Weltkrieg über das politische System der tschechoslowakischen Nachkriegsrepublik erörtert. Neben dem Konzept der konsequenten staatsrechtlichen Wiederherstellung der Tschechoslowakei (1918-1938) existierte damals auch die Idee der Modifizierung des politischen Systems der Tschechoslowakischen Republik durch Transformation, die unter dem Einfluss der wachsenden Bedeutung der Sowjetunion im Krieg die Form eines volksdemokratischen Systems annahm.

Peter Mosný

The First Contours of the People's Democratic Establishment in Postwar Czechoslovakia

Keywords: Czechoslovakia, People's Democratic Regime, World War II, social legislation

Summary: The study deals with the ideas of domestic and foreign Slovak resistance during the World War II on the form of the post-war Czechoslovak Republic regime. In addition to the opinion on the consistent state restoration of Czechoslovakia (1918—1938), there was also the idea of modifying the regime of Czechoslovakia (1918—1938) through its transformation, which under the influence of strengthening the importance of the Soviet Union in the war took the form of a people's democratic establishment.

Załączki ustroju ludowodemokratycznego w powojennej Czechosłowacji

Słowa kluczowe: Czechosłowacja, reżim ludowodemokratyczny, druga wojna światowa, ustawodawstwo społeczne

Streszczenie: Publikacja podejmuje problematykę słowackiego ruchu oporu w kraju i za granicą w czasie drugiej wojny światowej, dotyczącą form reżimu funkcjonującego w powojennej Republice Czechosłowackiej. Oprócz poglądów o konsekwentnym odradzeniu się państwa prawa w Czechosłowacji przed układem monachijskim, funkcjonował również pomysł modyfikacji reżimu Czechosłowackiej Republiki Socjalistycznej na drodze transformacji, który pod silnym wpływem Związku Radzieckiego przybrał formę ustroju ludowodemokratycznego.